

VARGA IMRE

EGY BUJDOSÓ ÉNEKÜNK TÖRTÉNETÉHEZ

1872-ben az *Adalékok* 2. kötete 412—5. lapjain Thaly Kálmán egy 13 strófás bujdosó énekét közölte a ma ismeretlen helyen levő *Lugossy-k.*-ből.¹ A „Sirjatok szemeim...” kezdetű éneknek a kéziratban *Metrum cujusdam peregrini* volt a címe, Thaly azonban *A bujdosó Rákóczi éneke. 1727.* címmel tette közzé. A 8. vsz.-ban szereplő „Tizenhat esztendő / Immár folydogálnak / Mielta kenyérét / Eszem bujdosásnak” sorok miatt datálta a vers keletkezését 1727-re, Rákóczi énekének pedig azért nevezte el, mert úgy gondolta: „a számkivetett szabadsághősnek valamely itthon sóvárgó híve költé bujdosó urára helyzetdalként”. Thaly azt vélte, hogy az ének allegóriái: a „vadkőrmű sas”, az „éh oroszlánny”, a „veres sárkány” a németekre, a császárra utalnak; a 10—12. versszakok pedig Károlyi Sándorra vonatkoznak, mint aki szülő- és öt tejjével tápláló anyjának méreggel fizetett. Thaly szerint az ének alapját a *Szentseidk.*-ben ránk maradt, általa Mészáros Andrásnak tulajdonított „Vigságnak töretik gyöngé szép üvege...” kezdetű *Cantio flebilis* képezi, melynek 4, 5, 11, 13—15, 17. versszakai adták a bujdosó ének 1, 3, 5—8, 13. strófáit.²

A kuruc költészeti antológiákban és az irodalmi köztudatban nagyjából ebben az értelmezésben szerepel az ének Thaly Kálmán óta, bár időközben megállapítást nyert, hogy egyetlen versszaka kivételével az 1695-ben írt, Göncről elűzött sárospataki iskola keserves sorsáról szóló 20 strófás versből összeállított válogatás.³ A MKBR kiigazítja ugyan, hogy Thaly alaptalanul kötötte a verset Rákóczi névéhez, de azt továbbra is a Mészárosnak tulajdonított ének átköltésének tartja.⁴ Ez a kiadvány a „homályos célzásokban gazdag szép elégiát” egy 16 esztendő óta bujdosó anyjának hálátlan fiára való panaszaként értelmezi. Viszont a Bukarestben megjelent *A kuruckor költészete* c. antológia „egy anyjának bujdosó fia utáni kesergése”-ként fogja fel a verset.⁵

Mint hogy az ének keletkezésére és életére vonatkozó megállapítások részben tévesek, részben hiányosak, értelmezése pedig ellentmondásos,

¹ Thaly Kálmán: *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalom történetéhez.* Pest II. 412—5.

² Kiad. uo. 64—68.

³ Varga Imre: *A kuruc költészet hitelessége.* Bp. 1936. 28—9.

⁴ Esze Tamás—Kiss József—Klaniczay Tibor: *Magyar költészet Bocskaytól Rákócziig.* Bp. 1953. 106. sz. alatti ének jegyz. (A továbbiakban: MKBR.)

⁵ Dávid Gyula—Tordai Zádor: *A kuruckor költészete.* Bukarest 1957. II. k. 115. sz. alatt.

hasznosnak tartjuk, ha a kérdéssel alaposabban foglalkozunk, mint eddig tették.

A vers abban az alakjában, ahogyan a *Lugossy-k.*-ben olvasható a XVII. század második felében kialakult és gazdagon virágzó, sajátos tematikájú, jellegzetes kifejezési eszközökkel rendelkező, egy külön költői műfajként felfogott verscsoportnak, a bujdosó költészetnek egyik szép képviselője.

Az ének elejétől a végéig első személyben szól. Csupán az hat némileg zavarólag, hogy a bujdosó anya panasza után, az utolsó versszakból tudjuk meg, hogy az *anya nevében* az énekszerző beszélt.

Mint a bujdosó költészetet, darabunkat is a panaszkodás, a kesergés jellemzi elsősorban. Jajongó felkiáltásokkal indul az anya panasza:

Sirjatok szemeim,
Folyjatok könnyeim!...
Zengjetek siralmim!...

Keserü kenyerem,
Ez az én életem!

A 3. versszakból kiderül, hogy a siránkozás oka a bujdosás:

Járok gyászruhában
En az bujdosásban.

A régi fényes, híres, nevezetes állapotával szemben a jelent így mutatja be:

Rejtekben lappangok,
Napfényben nem járok,
Kősziklák közt rakok
Fészket, mint az sólymok,
Mert az sasok,
Vadkőrmű állatok,
Reám törnek az éh oroszlányok.

Ez már a bujdosó állapotnak a rajza, melyben azonban kevés személyes vonatkozást, kézzelfogható élményt érzünk, mivel a képek, kifejezések elég sablonosak. De ez a bujdosó költészet XVII. századi iratlan poétikai szabályai szerint minden bujdosó énekben ilyesféleképpen történik. És bár szólamszerű a következő versszak is, kitűnően érzékelteti mégis a bujdosás állapotának hangulatát; a sziszegő *s*, *z*, *sz* hangok ismétlődésével, mellettük a *k* hanggal kezdődő szavak alliterációjával, illetőleg annak a szavakon belüli sűrű előfordulásával megismétli, sőt fokozza az előző versszak művészi hatását:

Életem bánattal
Fogy el zokogással,
Keserü sirással,
Mint sűrű záporral,
Ohajtással,
Keserü jajszóval
Koporsómban bészállok jajokkal.

Itt, az ének közepén éri el a lírai hevület a tetőfokot, és itt érezzük a megválasztott nyelvi eszközökben és verselésben a legtöbb szépséget. A továbbiakban esik az ének, ami azonban nem a *Lugossy-k.* versszakait összeválogató ismeretlen személynek a hibája, mint ahogyan az első rész

költői szépségei sem az ő érdeme; hiszen ő csak válogatott a készen talált strófákból. De ezt művészi érzékkel tette!

Az ének második fele inkább narratív jellegű. Az anya részletezi bujdosása történetét: 16 esztendeje eszi már a bujdosás kenyerét, azóta részese a nyomorúságoknak. Az Apokalipszis gyilkos, veres sárkánya az üldözője. És ez a sárkány — saját szülötte. A „kegyetlen vadságot” „emlőinek tejével táplált” önnön fia cselekszi véle; az úzi-kergeti, az fizet mérget „az édes tej helyett”.

Az a körülmény, hogy ismerjük az ének forrását, mit sem változtat rajta, hogy a *Lugossy-k.* összeállításában ránk maradt szöveget úgy értelmezzük, hogy az a hazát megszemélyesítő anya panasza, akit önnön fiának árulása, háládatlansága kergetett bujdosásba. A befejező versszakban az énekszerző most már saját nevében szólal meg, és azt kívánja: útjában az Isten legyen vezérlője.

Ebben a formájában az ének a bujdosó költészet tipikus darabja. Mint lírai alaphelyzettel, a bujdosás egyfajta állapotával ismertet meg bennünket. A bujdosó énektípusnak megfelelően tisztán tartalmazza a műfaj sémáját: 1. Akiről az ének szól nincs otthon, idegenben, lakatlan helyeken, kósziklák közt bujdosik. — 2. Szomorú ez a sors: szenvedés, üldözés az élete, ami miatt kesereg. — 3. Ismerjük a bujdosás okát: hálátlan fiának árulását. — 4. Felcsendül benne az istenes hang.

Ha az éneket állítólagos forrásával, a „Vigságnak töretik gyöngye szép üvege...” kezdetű verssel vetjük össze, azt látjuk, műfajilag, szerkezetben és kifejezési formában ahhoz csakugyan közel áll. Hiszen ennek 19 vsz.-ából 7 strófa található meg benne kisebb-nagyobb eltérésekkel.

A *Szentsei-dk.* éneke a világ állhatatlanságáról szóló reflexiókkal indul. Ez után a bevezető 3 strófa után jön a panaszkodás, melynek 5 versszakából az első kettő egyezik a *Lugossy-k.* megfelelő részének strófaival. Utána a bujdosásról szóló rész is terjedelmesebb, ennek ellenére nem nyújt több konkrétumot. A történeti helyzet annyiban változott, hogy itt a bujdosás tartama még csak 10 esztendő, de semmit sem tudunk meg annak okáról, nincs szó az árulást elkövető háládatlan fiúról, a bujdosás okozójáról. Az ének kétszer is befejeződik. Az utolsó előtti harmadik versszak is „bezárja” azzal, hogy Istenhez folyamodik. De a következő versszak visszakanyarodik az éneket kezdő gondolatokhoz:

Igy mulik el minden jeles szép vigaságh,
Vighsággal minden kor mert harczol ez világh,
Állondóság,
Nincs nála bátorság,
Örömmnek napia szomoruságh.

Ezután következik a szerző személyére homályosan utaló, semmi tájékoztatást nem nyújtó végstrófa:

Légyen emlékezet rola, ki ezeket
Kezdé, s imé szépen az nyihány verseket,
Hogy sziveket,
Szomorú elméket
Vigasztalta, bátoritván őket.

A lírai alaphelyzet itt tehát nem a bujdosás; lényegesebb a vigasztalás, a reflexiók. A túlságos felhígítás következtében az ének szerkezeti-leg szétesővé vált, az egésznek költői hatását az ismétlődő gondolatok és

az ezeket kifejező, de a *Lugossy-k.* énekénél már csak nagyobb számú előfordulásuk miatt is sablonosabbnak érzett szólamok nem fokozzák, hanem csökkentik, annak ellenére, hogy itt is megtaláljuk az előző énekénél éppen a költői szépségei miatt kiemelt 2 szép versszakot. Valószínű, hogy a „Vigságnak töretik gyöngé szép üvege...” kezdetű ének szerzőjében több volt az eredetiség, a *Lugossy-k.* darabjának összeállításában viszont nagyobb volt a művészi érzék.

Felhígtásról eddig természetesen csak a tárgyalt két ének egymáshoz való viszonyításában beszélhettünk: a *Lugossy-k.* 13 strófás versének a *Szentsei-dk.* 19 strófás énekével való relációjában, a 7 közös versszak ismeretében. Az arányokat más világításba helyezi az a tény, hogy a szóban forgó két ének között nincs közvetlen kapcsolat, az egyik nem forrása a másiknak. Mindkét vers „szerzője” egymástól függetlenül egy harmadik forrásból merített. Ez a forrás egy fentebb már említett históriás ének volt, mely a sárospataki iskola történetét siratta a korban szokásos epikolirikus hangnemben. Ennek ez ideig két változata került napfényre. Az egyik 20 strófás terjedelemben az 1700—1706 közt összeírt *Lepsényi István: Poesis ludens* c. gyűjteményben,⁶ a másik a 1692-ben lezárt *Györi György-ék.*-ben 24 versszak terjedelemben.⁷ A közös strófák száma 15, az újaké a Lepsényi-féle másolatban: 5, a Györi-félében: 9.

A *Lugossy-k.* énekének összeírója a *Lepsényi-gyűjt.*-ből válogatott ki 12 strófát, köztük 3 olyant, mely csak itt olvasható. A *Szentsei-dk.* darabjának 9, részben vagy egészben átemelt versszaka, illetőleg variánsai a *Györi György-ék.* szövegéhez állnak közelebb, de valószínűleg nem közvetlenül erednek innen. Fel kell tételeznünk az éneknek egy harmadik változatát, melyből a „Vigságnak töretik gyöngé szép üvege...” esetleg más versszakokat is hasznosított. A 10 eddig „eredetinek” minősülő strófa többsége ugyanis hangulatilag és kifejezésileg jól beleillik a sárospataki kollégium történetéről szóló panaszversekbe, melyek közé a fentebb említett 2 változaton kívül be kell sorolnunk az 1695. márc. 25-én keletkezett „Bánat keserűség emészti lelkemet...” kezdetű gyászverset, B. Almási Péter szerzeményét is.⁸

A *Lepsényi* és a *Györi György* gyűjteményben ránk maradt ugyanazon ének két változata közül a 24 strófás változat a régebbi. Ez utolsó dátumként az 1688. esztendő említi. Történetileg ez az évszám ugyanúgy pontatlan, mint ahogyan ebben a változatban a dátumok egy más része is. Ekkor a sárospataki kollégium már Göncön működött, oda kért bebocsátást 1687. ápr. 24-én. A *Lepsényi István: Poesis Ludens* versének a záradékából viszont kitűnik, hogy ide az éneket akkor írták be, amikor az iskolát 1695. márc. 25-én a jezsuiták újból elvették, s az kénytelen volt Göncről Kassára áttelepedni.

A szükséges korrekciók helyett, illetőleg az énekben szereplő évszámok magyarázatául álljon itt a sárospataki iskola rövid története a szóban forgó évtizedekben.

Az iskolát 1671-ben Báthori Zsófia foglaltatta el karhatalommal, és ajándékozta minden vagyonával együtt a jezsuitáknak. Az elűzött iskola

⁶ OSzK Quart. Hung. 1551. 38b, 38/1b, 39a.

⁷ OSzK Oct. Hung. 1098. 2a—3a.

⁸ Füzy János: *A gönci ref. egyház története.* SpFüz 1884. Az ének kiad. a 394—6. lapokon.

Debrecenben vonta meg magát, majd 1672-ben Gyulafehérvárra települt. 1682-ben a Thököly-felkelés sikereinek hírére a diákok jórésze visszatért Patakra. Thököly visszaszorítása után azonban, 1687-ben az iskolát ismét elfoglalták a jezsuiták. A tanulók Csécsy János vezetésével Göncön telepedtek le. De 1695-ben a jezsuiták innen is elűzték őket. Kassára mentek, és itt voltak 1703-ig, amikor Orosz Pál, II. Rákóczi Ferenc tábornoka a sárospataki kollégiumot visszaadta a reformátusoknak.

Az ismertetés helyett pedig álljanak itt az éneknek mindez ideig kiadatlan változatai.^{8a}

CANTIO DE COLLEGIO S. PATAK.

*Sirjatok szemeim, folyatok könyveim,
Keserves bánatom, zengjetek siralmim,
Vég notáim ekes beszédeim,
Változzanak sirásra verseim.*

*Keserü kenyerem es az én életem,
Könyveimmal vizem gyakran elegyitem.
Arva fejem, senki nem szán engem,
Gyalázzal gyakran illettem.*

*Járok gyász ruhában és az bujdosásban,
Keserőség anyja, mert én vagyok Mára,
Fényes napja, ragyogo sugara
Örömmnek köddel be van vonva.*

*Régen voltam fényes, minden előtt híres,
Es nagy becsületes, dicsőséggel ékes,
Nevezetes, de most vagyok szennyes,
El vettetett, banatokkal tellyes.*

*Rejteekben lappangok, nap fényen nem
[járak,
Kösziklák közt rakok fészket, mint a'
[solymok,
Mert az sasok, vad körmös állatok,
Olálkodnak utánam farkasok.*

*Eletem bánattal el fogy zokogással,
Sűrű könyhullással, mért sebes zaporral,
Ohajtással, keserü jaj szoval
Koporsomban bé szállok Jákobbal.*

*Oh szerelmes fiam, vagyone olly bánat,
Mint az én bánatom? Mert fognam be
[számat*

*S-kinaimat, jajos csokjaimat
Hogy kívánod tudni én sorsomat?*

*Sirjatok szemeim, folyatok könyveim,
Keserves banatom, zengjetek siralmim,
Vig notáim es ekes verseim,
Valtozzatok sirasra beszedim.*

*Keserü kenyerem es az en eletem,
Könyveimmal vizem gyakran elegyitem.
Arva fejem, senki nem szan engem,
Gyalazattal gyakran illettem.*

*Jarok gyasz ruhaban en a bujdosasban,
Keserüség anyja, mert en vagyok Mara,
Fényes napja, ragyogo csillaga
Örömmnek köddel be van vonva.*

*Régen voltam fényes, minden előtt híres,
Es nagy becsületes, dicsőséges, ékes,
Nevezetes, de most vagyok szennyes,
Elvettetett, banatokkal tellyes.*

*Rejteekben lappangok, nap fényen nem
[járak,
Kö sziklak közt rakok fészket, mint a'
[solymok,
Mert a sasok, vad körmü állatok,
Törnek ream az eh orosz lanyok.*

*Pusztában bujdosok, mikent a struczmadar,
Ehen, szómjan járok, mint bujdosó Hagar,
Mikent a sar tapodtatom en mar
Minden neptül, a ki fel s-ala jár.*

*Eletem banattal, sűrű könyhullással
El fogy zokogással, mint sebes zaporral,
Ohajtással, keserü jaj szoval
Koporsomban be szállok jajokkal.*

*O szerelmes fiam, vagyone olly banat,
Mint az en banatom? Miert fognam be
[szamat?*

*Kinaimat, jajos dolgaimat
Hogy kívánod tudni en sorsomat.*

^{8a} A Györi György-ék szövegében a Szentsei-dk. énekének, a Lepsényi István: Poesis Iudeus szövegében a Lugossy-k. énekének „átvett” versszakait kurzívval szedtük.

*Tizen hat esztendők immár folydogalmak,
Hogy kenyerét észem én az bujdosásnak,
Arvaságnak, özvegy állapotnak,
Társa voltam én sok gonoszoknak.*

Az hetven harmadik szomoru esztendő
Midőn folydogálna az siralmas üdő,
Sziv epeztő, sok gonosz vala bö,
Akkor kezdék én lennie meddő.

*Hideg télj időn én futásom történt,
Oh minden kerülye az illy kemény törvényt,
Mert én nagy ként szenvedtem oránként,
Rám szállottak bánatim edgyenként.*

El kellett futnom en edes hazambul,
Az idegen földre hazám határábul,
Es hunnyombul, melly gonoszságából
Sátánnak lött mérges haragjából.

Sas szárnyakat Isten teremte szülénknek,
Hogy sebesen légyen repülése ennek,
Hogy az vizek el boritni készek,
Föld szájátul azok el nyeletnek.

Hét tél keservesen folydogált el, hét nyár,
Még kezemben forgott az keserü pohár,
Mert én az kárt szenvedtem, mint viz ár
Folytanak, meg sütötte nap sugár.

Sok bujdosásimban már eladtam volt,
Bokros jajok között oly voltam mint fel holt,
Senki nem volt, ki vigasztalást szolt,
Oly voltam, mint kinek készen van setét boll

De egy kis vidulás érkezik szivemben
Az ezer és hat száz nyolczvan edgyedikben,
Fényességben, napom derülésben,
Mert fenleni latzik vala szépen.

Régen el hagyatott hazanknak házait
Kezdem vala nézni puszta kő falait,
Nagy romlásit es annak fiait
Haza jöni szemlélem lakosit.

Enis fiaimmal ott le telepedém,
Sirástul szemeim kevésé szuntetném,
Mert szemlélnem es környül nézélném
Fiaimat, szivemben örülvén.

Fiaim száma hát meg szaporodtak,
Mint ékes pálma fák hát környülem álnak,
Virág szálak, gyenge pálma agak
Szépségekkel vigságra indulnak.

Oh szegény nyavalyas, én ugy elmélkedém,
Hogy örömem soká tartó légyen, vélem,
Hogy szemlélném és holtig nézélnem
Nagy áldását hát az Urnak vévén.

*Tizen hat esztendők immar folydogalnak,
Hogy kenyeret észem en a bujdosásnak,
Arvaságnak, özvegy állapotnak,
Tagja voltam nyomorusagodnak.*

Az hetven edgyedik szomoru esztendő
Midőn folydogalna éppen öszi idő,
El jövendő volna teli idő,
Akkor kezdék en lenni e meddő.

*Hideg teli időnn en futasom történt,
De minden kerülye az illy erős törvent,
Mint én nagy kint szenvedek naponként,
Ram arattak banatim edgyenként.*

El kellett futnom en edes hazambul,
Ez idegen földön hazam hatarabul,
Melly alnokul és gonosz tanacsbul
Törtent rajtam Isten haragjabul.

*Amaz veres sarkany, ki ember öldöklő,
Azt gondollya vala, győzödelmeskedő,
Hogy legyen ő mindenek felett fő,
El nyelhesse, a mit szül a szülő.*

De teremtet Isten sas szárnyakat neki,
Pusztában repülven hogj ne erje senki,
Viz habjai ne arcsanak neki,
Meg nyilt szajjal kész volt föld el nyelni.

Ezerhatszaz után nyolczvan kettődikben
Kezdetett látzani napom derülésben,
Fenyességben, homalyos felyhökben
Be borula nyolczvan hetedikben.

De jaj, felettéb meg ebben csalattattam,
Ingyen sem ugy esett, a'mint én gondoltam,
Mert jutottam es hamar el multam,
Az előtj gyászban be borultam.

Az ezer és hat száz nyolczvan nyolczadikban
Hirtelen borula napom nagy homályban,
Siralomban, holtig valo gyászban
Helyheztetet, jaj, mindszent havában.

*En mehemnek fia, kit kedven tartottam,
Kettős emlőimnek tejevel taplaltam,
Apolgattam es gyengenn tartottam,
Jaj, mit hasznalt, hogj vele igj bantam!*

Az kitül kell vala jót várnom, ád mérget,
Mindentül meg fosztván, felettéb keserget,
Űz és kerget, mint egy sáska férget,
Sok probakkal engemet keserget.

*Az edes tej helyet ime fizet merget,
Jo dajkasagomert feleteb keserget,
Űz es kerget, mint edgj sas verebet,
Sok probakkal engemet keserget.*

*Pusztában bujdosok, immár mint strucz madár,
Ehen szomjan türök, mint bujdosó Hágár,
Miként az sár tapodtatom én már
Mindenekkül, a'ki fel s-alá jár.*

O, el szellesztetted ekes ifjaimat,
Bujdosásra üzted kedves ifjaimat,
Arvaimat es vnokaimat
Idegen föld varya magyarimat.

Tegye szerencsesse forgolodasidat
Es tegye kedvesse az Ur munkaidat,
Dolgaidat, forgolodasidat,
Szülly az Urnak sok kegjes ifjakat.

Szent Isten, tekints le magas egeidbül,
Mert te vagy tutorom ennékem egyedül,
Szent székedbül, jgaz törvényedbül
Ítéletet szolgáltas mennyégbül.
Amen.

*Be zarom beszedem immaron vegkeppen
Veled tehat az Vr, kivanom, el mennyen,
Vezereleyen, mindenben segellyen,
Isten hozzád, szerelmesem, Amen!*

Igy sirt a Göncrül ki üzött pataki Col-
legium Klobusiczkitul, mint haladatlan
es hitetlen fiatul üldöztetven.

A két változat új strófái természetesen illeszkednek be a közös versszakok közé, és együttesen mintegy 30 versszakból álló ének rekonstruálását teszik lehetővé. A *Szentsei-dk.* éneke alapján feltételezhető átvételük pedig még növelhetik az „eredeti” vers terjedelmét.

Az első változatot 1687-ben, a pataki iskola másodszeri elűzésekor szerezhették. Írója a verselésben gyakorlott, iskolázott ember lehetett; a bibliai utalások, az istenes hang arra is következtetni engednek, hogy talán az iskola valamelyik tanára (Csécsy János?) vagy diákja, esetleg egy prédikátor.

A témájánál fogva történeti ének azért érdekes termék, mert telítve van lírai elemekkel; teljesen a panaszdalok, bujdosó énekek hangnemében szól, azoknak a szólamaival, képeivel, hasonlataival, sablonos topo-

szaival mondja el a megszemélyesített, bujdosásba kényszerített *intézmény* sorsát. A műfaj történetében szinte kivételes jelenségként nem valamely személy, hanem egy intézmény a bujdosás hőse. Bujdosó énekké teszi a históriát maga a téma és a kifejezési eszközök, a történetből áradó hangulat, melyet a bujdosás terminológiája hoz felszínre. Hogy ezt a konkrét történeti eseményekhez fűződő éneket a kortársak valóban a bujdosó hangulat kifejezőjeként érezték, az a körülmény mutatja legjobban, hogy kiszűrték egyes strófáit, és a leginkább lírai versszakából, szólamaiból egy olyan éneket állítottak össze, mely a bujdosó költészet tiszta képzetét kelti fel bennünk. A *Lugossy-k.* énekének összeállítója a bujdosó sorsról és lelkiállapotról mint egy költemény kizárólagos, azt egészen kitöltő témáról énekel. Teszi ezt úgy, hogy kiválogatja az előtte levő énekből a bujdosás állapotát kifejező versszakokat.

Ez az eset is azt bizonyítja, hogy a XVII. század végén a költészet jó-részt még közkinccs, melyből mindenki tetszése szerint merithet. A szerelmi énekek mellett éppen a bujdosó ének a leginkább variálódó vers-típus. Toldozzák-foldozzák, kontaminálják, alakítják a szövegüket a pillanatnyi hangulatnak és helyzetnek megfelelően.

Hogy nemcsak egyes strófák vándorlásáról van szó, hanem egész énekrészek tudatos és a versszakok hosszú során át húzódó alkalmazásáról, arra számtalan példát hozhatunk fel. Hogy egy labanc érzelmű főúr epikus művének strófáiból hogyan kompiláltak-komponáltak egy, a kuruc középnemesség nemzeti tudatát ébresztgető lírai éneket, éppen az *Acta* egyik legutóbbi évfolyamában láthattunk rá példát.⁹ Cassai András 1644-ben megjelent *Vigasztalással tellyes prédikatiu*-jában saját szerzeményeként közölt négy, csak kis mértékben megváltoztatott Balassi-éneket.¹⁰ Az „Oh keserves gázban öltözött szép hazam...” kezdetű, valószínűleg a XVII. század 70-es éveiben keletkezett jeremiád 17 versszakából 7 strófa csaknem szóról szóra való átvétel egy század eleji énekből.¹¹ A XVII—XVIII. századfordulón Váradi Szabó György 11 versszak terjedelemben úgy kesergett az ország szomorú állapotán, hogy énekének 1—4 strófáját a *Czegledi István históriájá*-ból, a többi 7 versszakot pedig az egyik 1674 táján keletkezett énekből válogatta össze.¹²

De ne folytassuk a példák felsorolását. Célunk az egyik szép bujdosó énekünkkel kapcsolatos téves megállapítások korrigálása volt. Egyben pedig figyelemfelhívás az apró filológiai munkák végzésének fontosságára.

Varga Imre

CHANSON DES ERRANTS

L'auteur de l'article s'est proposé pour tâche de corriger l'interprétation contradictoire d'un groupe de variantes de poésie de la même origine. Il s'agit du poème qui racontait la triste histoire du collègue protestant de Sárospatak entre les années

⁹ Tarnóc Márton: *Egy kuruckori vers szövegtörténetéhez*. Acta Historiae Litt. Hung. Tom. X—XI. Szeged 1971. 149—155.

¹⁰ Klaniczay Tibor: *Hozzászólás Balassi és Rimay verseinek kritikai kiadásához*. I. OK. XI. 323—4.

¹¹ Varga: i. m. 9.

¹² Csak az ének második felére vonatkozólag vö. R. Kiss István: *Váradi Szabó György két verse*. ItK 1903. 88. (Az „Oh vajha valaki...” kezdetű énekből való átvételről van szó.)

1670—1695, quand il fut chassé de Sárospatak par les catholiques et du fuir d'abord à Debrecen, puis à Gyulafehérvár (Alba Iulia, aujourd'hui en Roumanie), en 1682 il put rentrer à Sárospatak — grâce au succès de la guerre de l'indépendance —, mais quelques années plus tard fut forcé de se réfugier à Gönc, d'où les jésuites le chassèrent de nouveau en 1695. Deux variantes inédites de cette histoire sont publiées par l'auteur. La poésie en question est un poème épico-lyrique, écrite dans le genre des plaintes, très à la mode à cette époque, se servant en même temps des motifs, images, expressions des chansons des errants non moins répandues. Elle chante donc de la fuite d'une institution, d'une école poursuivie de la contre-réforme. C'est qu'autemps des guerres de l'indépendance de Thököly et de Rákóczi, quand beaucoup de personnes furent obligées — d'une raison ou d'une autre — de quitter leur pays natal et errer, vagabonder dans le pays, s'inspirèrent de cette poésie et exprimèrent leurs tristes sentiments à l'aide des strophes et des vers de celle-là, en complétant les passages empruntés par des strophes originales.